

Warszawa, 31 maja 2021 r.

Wartości minimum socjalnego w ujęciu przestrzennym w 2020 r.

Wprowadzenie

Minimum socjalne to kategoria koszykowa obecna w polskiej polityce społecznej jeszcze przed zmianami w 1989 r. Oznacza ono taką wartość i zawartość koszyka dóbr konsumpcyjnych, aby możliwe było zapewnienie odpowiednich warunków do odtworzenia sił życiowych, wychowania potomstwa oraz utrzymania więzi społecznych. Zakłada się w nim zaspokajanie potrzeb konsumpcyjnych na skromnym poziomie, z uwzględnieniem wskazań nauki (normy żywieniowe), przyjętych norm obyczajowych i kulturowych czy norm prawnych.¹

W opracowaniu przedstawiamy przestrzenne zróżnicowania wartości minimum socjalnego dla warunków cenowych jakie istniały w 2020 r. Badania te stały się możliwe dzięki udostępnieniu przez GUS notowań cen wybranych dóbr i usług.² Pragniemy podkreślić, że przedstawiane wyniki nie uwzględniają specyfiki regionów – ilustrują one cenową dostępność dóbr i usług ujętych w modelu minimum socjalnego.

W analizie posługujemy się wartościami w złotych w ujęciu miesięcznym dla gospodarstwa domowego bądź na osobę w gospodarstwie. Do przedstawienia skali zróżnicowania minimum socjalnego w danym układzie (województw czy klas miejscowości) przyjęto odchylenie od wartości średniej liczonej na poziomie kraju – jest to wartość podana w punktach procentowych (dla średniej przyjęto wartość 0 p. proc.).

Zróżnicowanie w przekroju województw oraz klas miejscowości przedstawiamy na przykładzie 4-osobowego gospodarstwa domowego (rodzice w dwojgiem dzieci na utrzymaniu). Wartości w złotych dla wszystkich typów gospodarstw domowych badanych dla minimum socjalnego zamieszczono w Aneksie.

¹ Por. szerzej Golinowska 2018, Kurowski 2019, Deniszczuk, Kurowski, Styrz 2007.

² Są to dane cenowe w ujęciu średniorocznym. Niektóre z nich mają charakter jednolity w całym kraju (dotyczy to np. przejazdów kolejowych czy połączeń telefonicznych). W sytuacji braku danych dla jednego lub paru województw, przyjmowano wartość ogólnopolską. Gdy brakowało danych z notowań GUS, wartość określano na podstawie rozpoznania rynku oraz ocen eksperckich.

1. Zróźnicowanie minimum socjalnego w przekroju województw

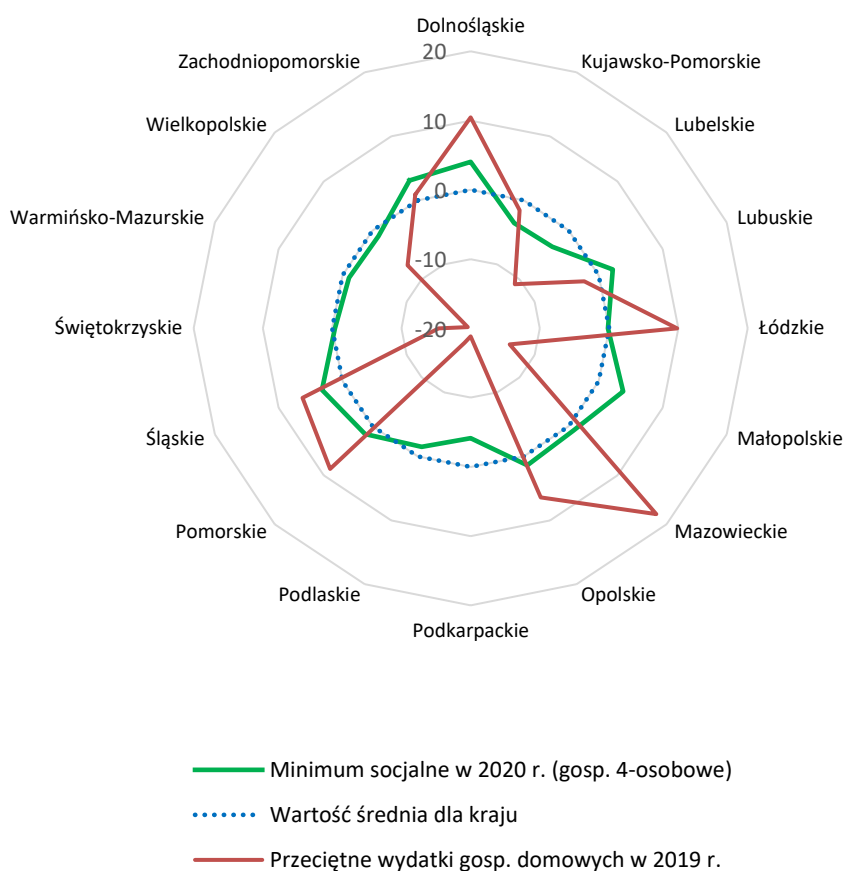
W 2020 roku wartości minimum socjalnego dla 4-osobowej rodziny były najwyższe w województwie dolnośląskim (+4,0 p. proc. od wartości średniej dla kraju), a najniższe w województwie podkarpackim (-4,1 p. proc.). Rozpiętość między regionami ze skrajnymi wartościami wprawdzie wzrosła do 8,2 p. proc. (w 2019 r. było to 8,0 p. proc., 7,6 p. proc. w 2018 r.), ale sama skala rozpiętości nie jest duża. Skala rozpiętości rzeczywistych wydatków gospodarstw domowych (ostatnie opublikowane badanie pochodzi z 2019 r.) sięga 37,5 p. proc. – jest ono więcej niż 4,5-krotnie wyższe (por. Tabela 1 i Wykres 1).

Tabela 1. Wartości minimum socjalnego na tle rzeczywistych wydatków gospodarstw domowych (gospodarstwo 4-osobowe)

Województwo	Minimum socjalne (2020)		Przeciętne wydatki gospodarstw domowych (2019)	
	Wydatki na osobę w zł	Odchylenie od wartości dla Polski, w punktach. proc.	Wydatki na osobę w zł	Odchylenie od wartości dla Polski, w punktach. proc.
Dolnośląskie	1 055,44	4,0	1 382,62	10,5
Kujawsko-pomorskie	978,36	-3,6	1 232,32	-1,6
Lubelskie	980,49	-3,3	1 114,35	-11,0
Lubuskie	1 036,99	2,2	1 223,71	-2,2
Łódzkie	1 012,79	-0,2	1 374,59	9,8
Małopolskie	1 053,35	3,8	1 077,73	-13,9
Mazowieckie	1 023,98	0,9	1 476,26	17,9
Opolskie	1 028,66	1,4	1 332,12	6,4
Podkarpackie	972,67	-4,1	1 015,69	-18,9
Podlaskie	999,30	-1,5	1 029,51	-17,8
Pomorskie	1 030,52	1,6	1 360,50	8,7
Śląskie	1 047,33	3,2	1 330,36	6,3
Świętokrzyskie	1 010,58	-0,4	1 059,05	-15,4
Warmińsko-mazurskie	1 004,48	-1,0	1 006,90	-19,6
Wielkopolskie	1 002,33	-1,2	1 162,82	-7,1
Zachodnio-pomorskie	1 045,76	3,1	1 263,35	0,9
Polska	1 014,89	0,0	1 251,73	0,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych IPiSS i BBGD (GUS 2020). Uwaga: Dane MS dotyczą niezmiennego ilościowo koszyka minimum socjalnego, a zmiany jego wartości wynikają z różnej dynamiki poziomu cen.

Wykres 1. Odchylenie wartości minimum socjalnego w 2020 r. na tle średnich wydatków gospodarstw domowych w 2019 r. (w punktach proc., Polska=0)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych IPiSS i BBGD (GUS 2020). Uwaga: Dane MS dotyczą niezmiennego ilościowo koszyka minimum socjalnego, a zmiany jego wartości wynikają z różnej dynamiki poziomu cen.

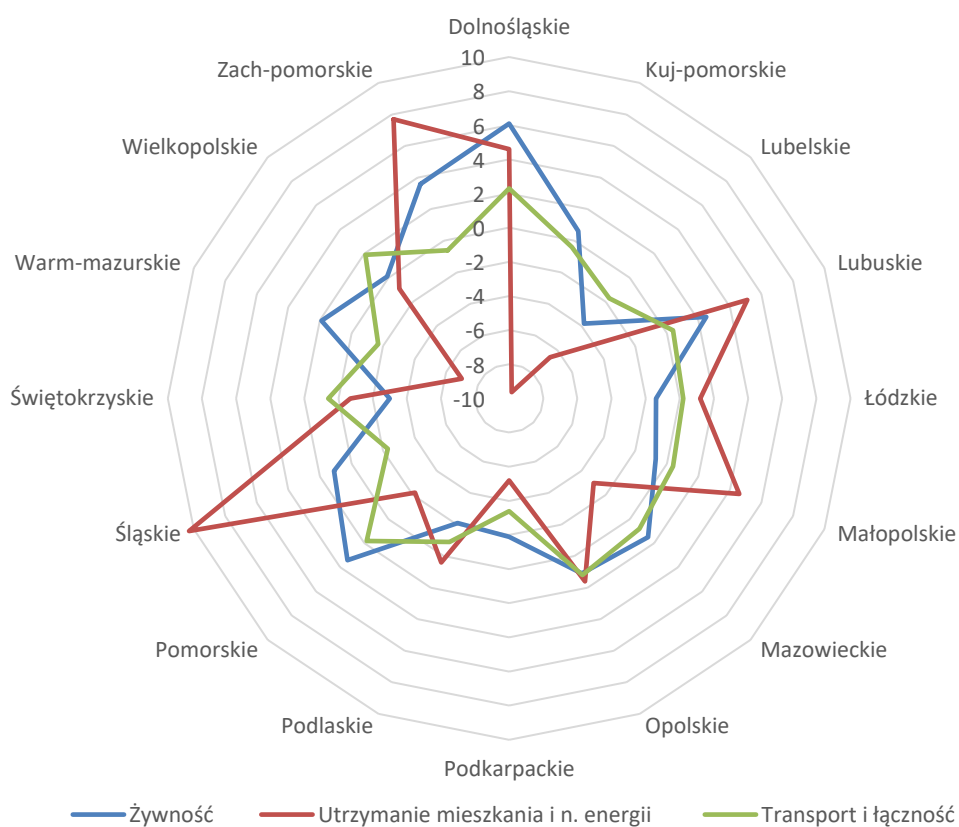
Tabela 2 przedstawia różnice w województwach z uwzględnieniem głównych grup potrzeb. Najwyższą wartość dla żywności w standardzie minimum socjalnego odnotowano w woj. dolnośląskim (+6,1 p. proc.), a najniższą - w woj. lubelskim (-3,8 p. proc.). I chociaż różnica wartości całego minimum socjalnego lekko wzrosła, to dla żywności różnica między skrajnymi wartościami w województwach w 2020 r. utrzymała się na poziomie z 2019 r. (9,9 p. proc. wobec 10,4 p. proc. w 2018 r.).

Dość dużym stopniem zróżnicowania charakteryzują się wydatki na utrzymanie mieszkania i nośniki energii. Szacunki tych wydatków (w minimum socjalnym za zasób modelowy przyjmuje się lokal spółdzielczy) były najwyższe w woj. śląskim (+10,3 p. proc.), a najniższe w woj. kujawsko-pomorskim (-9,6 p. proc.).

Tabela 2. Zróżnicowanie minimum socjalnego w głównych grupach potrzeb w 2020 r.
(odchylenie od wartości przeciętnej dla Polski, w punktach proc.)

Wyszczególnienie	MS ogółem	Żywność	Utrzymanie mieszkania i n. energii	Transport i łączność	Kultura i rekreacja	Edukacja	Ochrona zdrowia	Odzież i obuwie
Dolnośląskie	4,0	6,1	4,6	2,3	-6,7	10,4	5,4	4,2
Kuj-pomorskie	-3,6	0,6	-9,6	-0,4	-13,1	-0,9	1,0	-0,5
Lubelskie	-3,3	-3,8	-6,6	-1,7	-6,5	-0,4	-7,2	8,2
Lubuskie	2,2	2,5	5,1	0,4	-3,6	1,6	5,2	1,7
Łódzkie	-0,2	-1,4	1,2	0,2	0,6	-2,0	-3,2	-2,0
Małopolskie	3,8	-0,7	4,6	0,4	35,6	-3,8	3,7	1,2
Mazowieckie	0,9	1,5	-3,0	0,8	5,4	5,4	3,2	1,4
Opolskie	1,4	1,1	1,6	1,2	2,0	5,3	0,3	-2,4
Podkarpackie	-4,1	-1,9	-5,2	-3,4	-18,1	-3,4	-4,8	3,0
Podlaskie	-1,5	-2,1	0,4	-0,9	1,5	-4,6	-9,7	-6,1
Pomorskie	1,6	3,4	-2,2	1,8	3,4	-1,5	3,1	0,5
Śląskie	3,2	1,1	10,3	-2,3	3,1	5,8	0,0	-2,9
Świętokrzyskie	-0,4	-3,0	-0,7	0,6	11,9	-2,0	-2,9	3,4
Warm-mazurskie	-1,0	1,9	-7,0	-1,7	2,4	-1,9	-0,3	4,4
Wielkopolskie	-1,2	0,1	-0,9	1,9	-7,6	-4,1	4,6	-5,4
Zach-pomorskie	3,1	3,6	7,7	-0,6	-1,1	2,1	4,1	-5,0

Wykres 2. Zróżnicowanie trzech głównych grup potrzeb w minimum socjalnym w 2020 r.
(odchylenia od średniej w p. proc.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych IPISS. Uwagi jak w Tabeli 1.

W kosztach utrzymania i nośników energii do głównych składowych należą: i) koszt podgrzania wody użytkowej (średnio dla Polski 28% tych kosztów), ii) opłaty za dostarczenie wody i usługi kanalizacyjne (27%) iii) czynsz w lokalu spółdzielczym, oraz iv) koszt centralnego ogrzewania (16%). Pozostałe mniejsze pozycje to energia elektryczna, gaz i naprawy domu. Różnice (odchylenia) od wartości średniej w głównych składowych kosztów mieszkaniowych podane są w Tabeli 3.

Koszt ciepłej wody użytkowej w minimum socjalnym w 2020 r. był najwyższy w woj. małopolskim (+16,6 p. proc), natomiast najniższy w warmińsko-mazurskim (-7,7 p. proc.). Dostarczenie wody i innych usług komunalnych był najdroższe w woj. śląskim (+19,0 p. proc.), natomiast niej ten zakres wydatków kosztował w woj. podlaskim (-17,0 p. proc.). Opłaty za centralne ogrzewanie w 2020 r. były najwyższe w woj. podlaskim (+22,8 p. proc.), najniższe natomiast w woj. mazowieckim (-18,4 p. proc.). Wreszcie, opłaty za czynsz w lokalu spółdzielczym – charakteryzujący się największym stopniem zróżnicowania (por. Tabela 3) – były najwyższe kwoty w woj. śląskim (+27,2 p. proc.), a najniższe w woj. kujawsko-pomorskim (-28,7 proc.).

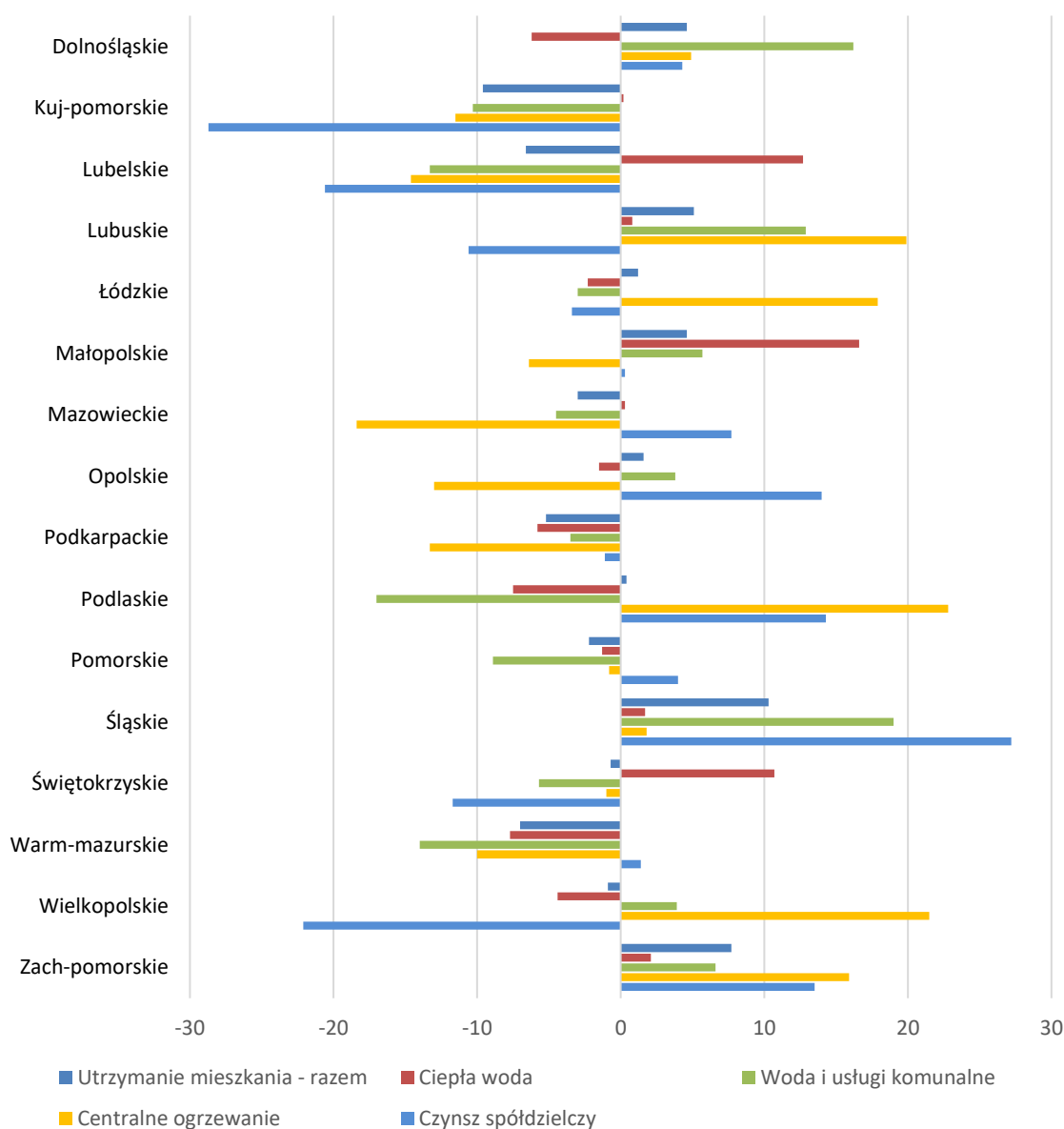
Tabela 3. Zróżnicowanie głównych kosztów mieszkaniowych w minimum socjalnym w 2020 r. w przekroju województw (odchylenie od wartości przeciętnej dla Polski, w punktach proc.)

Województwo	Utrzymanie mieszkania i nośniki energii razem	w tym:			
		Ciepła woda	Woda i usługi komunalne	Centralne ogrzewanie	Czynsz spółdzielczy
Dolnośląskie	4,6	-6,2	16,2	4,9	4,3
Kujawsko-pomorskie	-9,6	0,2	-10,3	-11,5	-28,7
Lubelskie	-6,6	12,7	-13,3	-14,6	-20,6
Lubuskie	5,1	0,8	12,9	19,9	-10,6
Łódzkie	1,2	-2,3	-3,0	17,9	-3,4
Małopolskie	4,6	16,6	5,7	-6,4	0,3
Mazowieckie	-3,0	0,3	-4,5	-18,4	7,7
Opolskie	1,6	-1,5	3,8	-13,0	14,0
Podkarpackie	-5,2	-5,8	-3,5	-13,3	-1,1
Podlaskie	0,4	-7,5	-17,0	22,8	14,3
Pomorskie	-2,2	-1,3	-8,9	-0,8	4,0
Śląskie	10,3	1,7	19,0	1,8	27,2
Świętokrzyskie	-0,7	10,7	-5,7	-1,0	-11,7
Warmińsko-mazurskie	-7,0	-7,7	-14,0	-10,0	1,4
Wielkopolskie	-0,9	-4,4	3,9	21,5	-22,1
Zachodnio-pomorskie	7,7	2,1	6,6	15,9	13,5

Źródło: Opracowanie własne. Uwagi jak w Tabeli 1.

Z pozostałych grup wydatków (poza żywnością i wydatkami na mieszkanie), duży udział (ok 11,6%) stanowi transport i łączność. Grupa ta nie była bardzo zróżnicowana – najniższe wydatki odnotowano w woj. podkarpackim (-3,4 p. proc.), a najwyższe w woj. dolnośląskim (+2,3 p. proc.). Stosunkowo dużym stopniem rozpiętości cechowały się wydatki na rekreację i kulturę – były one o 35,6 proc. wyższe od wartości średniej w woj. małopolskim, najniższe zaś w woj. podkarpackim (-18,1 p. proc.). Koszykowe wydatki na edukację oraz na ochronę zdrowia w standardzie minimum socjalnego były najwyższe w woj. dolnośląskim (odpowiednio +10,4 oraz +5,4 p. proc.), najniższe natomiast w obu przypadkach w woj. podlaskim (odpowiednio -4,6 oraz -9,7 p. proc.). Wydatki na odzież i obuwie przewidziane w minimum były najwyższe w woj. lubelskim (+8,2 p. proc.), zaś najniższe ponownie na Podlasiu (-6,1 p. proc.).

Wykres 3. Zróżnicowanie głównych czynników w kosztach utrzymania mieszkania w minimum socjalnym w 2020 r. (odchylenia od średniej dla Polski, w p. proc.)

Źródło: Opracowanie własne. Uwagi jak w Tabeli 1.

2. Zróźnicowanie minimum socjalnego w przekroju klas miast

W porównaniu z danymi z poprzedniego roku, stopień zróźnicowania minimum socjalnego w klasach miast w 2020 r. utrzymał się. Skala tych różnic, o ile kiedyś była wyższa (np. w 2017 r., por. Wykres 4), to obecnie można uznać ją za niewielką. Wartości minimum socjalnego dla rodziny z dwójką dzieci w największych aglomeracjach były wyższe od wartości średniej dla kraju zaledwie o 2,9 procent. Najniższa wartość minimum socjalnego wystąpiła dla miast od 50 do 100 tys. mieszkańców – było ono niższe od średniej dla kraju o 1,3 p. proc.

Wykres 4. Zróźnicowanie minimum socjalnego w klasach miast w latach 2017-2020 (odchylenia od średniej dla Polski w p. proc.)

Źródło: Opracowanie własne. Uwagi jak w Tabeli 1.

Wartości koszyka żywnościowego rosły proporcjonalnie do liczby mieszkańców (por. Tabela 4). Koszt żywności był najniższy w najmniejszych miejscowościach (-2,6 p. proc. w stosunku do średniej w kraju), a najwyższy w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców (+4,4 p. proc.).

Gdy chodzi o koszty użytkowania mieszkania i nośników energii, rozkład jest nietypowy: są one (paradoksalnie) najniższe w miastach największych (-6,8 p. proc. w stosunku do średniej), a najwyższe w miastach od 100 do 250 tys. mieszkańców (+3,5 p. proc.).

Ten nietypowy rozkład wynika z różnic cen głównych kosztów składowych, które przedstawiono w Tabeli 5. Opłaty za ciepłą wodę cechowały się największym zróżnicowaniem – różnica między skrajnymi klasami miast wynosiła 30,9 p. proc. W 2020 r. rozkład ma nietypowy charakter: w największych miastach koszt ten jest o blisko 19 p. proc. niższy od średniej, podczas gdy w miastach do 25 tys. mieszkańców jest on wyższy o 12 p. proc. Można przypuszczać, że administratorzy zasobów w dużych miastach, poza efektem skali, zadbali o wyższą efektywność systemu ciepłej wody przez inwestycje. Podobnie rzecz ma się z kosztami centralnego ogrzewania: w największych miastach są one o blisko jedną piątą niższe od wartości średniej (-19,7 p. proc) najwyższe zaś w miastach najmniejszych (+4,9 p. proc.). W opłatach za wodę i usługi komunalne odzwierciedlona jest polityka samorządowa. Różnic tych opłat również układają się nietypowo: koszty te są najwyższe (+8,2 p. proc.) w miastach od 100 do 250 tys. mieszkańców, a najniższe w największych aglomeracjach (-3,2 p. proc.). Czynsze za mieszkania spółdzielcze były najwyższe w miastach o liczbie mieszkańców powyżej 500 tysięcy (+17,2 p. proc.), a najniższe w miastach do 25 tys. mieszkańców (-8,6 p. proc.).

Tabela 4. Zróżnicowanie minimum socjalnego w klasach miast w 2020 r. według głównych grup wydatków (odchylenie od średniej, Polska=0)

Miasta o liczbie mieszkańców	MS ogółem	Żywność	Utrzymanie mieszkania i n. energii	Transport i łączność	Kultura i rekreacja	Edukacja	Odzież i obuwie	Zdrowie	Higiena
Do 25 tys.	-1,1	-2,6	2,4	-0,9	-3,4	-0,9	-4,4	-2,0	-1,9
25 - 50 tys.	0,0	0,7	-0,2	0,4	-2,0	0,3	0,8	0,1	-1,9
50 – 100 tys.	-1,3	-1,8	-3,9	0,5	-0,4	2,0	1,0	0,4	0,1
100 - 250 tys.	1,7	1,2	3,5	-0,1	-0,2	0,2	3,2	2,4	1,3
250 - 500 tys.	2,0	3,7	-1,8	2,3	-4,4	6,6	8,9	2,6	6,1
Pow. 500 tys.	2,9	4,4	-6,8	2,4	20,7	5,9	1,3	8,4	9,9

Źródło: Opracowanie własne. Uwagi jak w Tabeli 1.

Tabela 5. Zróżnicowanie głównych kosztów mieszkaniowych w minimum socjalnym w 2020 r. w klasach miast (odchylenie od wartości przeciętnej dla Polski, w punktach proc.)

Miasta o liczbie mieszkańców	Utrzymanie mieszkania i nośniki energii razem	w tym:			
		Ciepła woda	Woda i usługi komunalne	Centralne ogrzewanie	Czynsz spółdzielczy
Do 25 tys.	2,4	12,0	-1,1	4,9	-8,6
25 - 50 tys.	-0,2	-1,0	-0,4	-3,8	4,0
50 – 100 tys.	-3,9	-8,3	-2,6	1,3	-5,7
100 - 250 tys.	3,5	-0,4	8,2	-0,5	7,2
250 - 500 tys.	-1,8	-18,5	3,0	4,6	12,0
Pow. 500 tys.	-6,8	-18,9	-3,2	-19,7	17,2

Źródło: Opracowanie własne. Uwagi jak w Tabeli 1.

Z pozostałych grup potrzeb (por. Tabela 4), w małych miasteczkach koszty były zawsze niższe (najniższe dla odzieży i obuwia o 4,4 p. proc. oraz dla kultury i rekreacji -3,4 p. proc.).

W największych aglomeracjach wydatki w standardzie minimum socjalnego były wyższe od średniej w zakresie kultury i rekreacji (+20,7 p. proc), higieny osobistej (+9,9 p. proc.), ochrony zdrowia (+8,4 p. proc) i edukacji (+5,9 p. proc.).

Literatura:

Deniszczuk L., Kurowski P., Styrc M. (2007), *Progi minimalnej konsumpcji gospodarstw domowych wyznaczone metodą potrzeb podstawowych. Rodzaje, oszacowania i zastosowania polityce społecznej*, IPiSS, Warszawa.

Golinowska S. (2018), *O polskiej biedzie w latach 1990-2015, Definicje, miary, wyniki*, WN Scholar, Warszawa.

Golinowska S. (1997), *Polska bieda II. Kryteria – Ocena – Przeciwdziałanie*, IPiSS, Warszawa.

GUS (2020), *Badanie budżetów gospodarstw domowych w 2019 r.*, Warszawa.

Kurowski P. (2019), *Rola progów minimalnej konsumpcji w polityce społecznej w Polsce*, *Polityka Społeczna* nr 4/2019, s. 43-48.

Kurowski P. (2018), *Zróźnicowanie minimum socjalnego oraz minimum egzystencji w układzie przestrzennym w 2017 r.*, *Polityka Społeczna* nr 8/2018.

opracował: dr Piotr Kurowski

Aneks. Minimum socjalne: dane regionalne (średniorocznie w 2020 r.).

Tabela A. Wartość minimum socjalnego w 2020 r. w przekroju wojewódzkim (w zł)

Gospodarstwa	Pracownicze						Emeryckie	
	1- osobowe	2- osobowe	3- osobowe	3- osobowe	4- osobowe	5- osobowe	1- osobowe	2- osobowe
Województwo	M lub K	M+K	M+K+DM	M+K+DS	M+K+DM +DS.	M+K+DM +2xDS	M lub K	M+K
Dolnośląskie	1 311,24	2 182,04	3 245,78	3 480,42	4 221,75	5 199,30	1 295,11	2 167,66
Kujawsko-pomorskie	1 203,62	2 005,04	3 023,51	3 226,97	3 913,45	4 802,59	1 199,28	2 016,04
Lubelskie	1 221,51	2 034,16	3 024,99	3 238,93	3 921,96	4 819,17	1 191,04	1 997,88
Lubuskie	1 288,11	2 134,54	3 197,93	3 419,44	4 147,94	5 098,23	1 288,01	2 152,79
Łódzkie	1 272,91	2 093,36	3 129,18	3 352,35	4 051,16	4 971,32	1 243,48	2 059,93
Małopolskie	1 312,04	2 194,49	3 251,42	3 466,48	4 213,38	5 174,15	1 259,59	2 114,21
Mazowieckie	1 273,81	2 120,46	3 150,04	3 386,19	4 095,90	5 046,01	1 258,04	2 110,20
Opolskie	1 287,48	2 131,96	3 163,62	3 415,21	4 114,64	5 072,65	1 249,15	2 082,68
Podkarpackie	1 211,19	2 015,50	3 000,53	3 207,83	3 890,67	4 777,59	1 205,23	2 012,36
Podlaskie	1 263,63	2 067,89	3 095,35	3 301,00	3 997,19	4 899,31	1 259,55	2 076,57
Pomorskie	1 290,71	2 141,32	3 180,90	3 410,78	4 122,10	5 066,06	1 272,56	2 126,59
Śląskie	1 324,70	2 192,61	3 217,50	3 459,36	4 189,33	5 163,48	1 296,43	2 159,51
Świętokrzyskie	1 261,98	2 092,97	3 116,98	3 348,26	4 042,31	4 966,86	1 238,65	2 074,54
Warmińsko-mazurskie	1 250,79	2 068,11	3 110,38	3 301,86	4 017,91	4 923,66	1 227,20	2 044,14
Wielkopolskie	1 248,74	2 073,70	3 095,12	3 312,54	4 009,32	4 922,22	1 244,23	2 082,49
Zachodnio-pomorskie	1 325,08	2 192,96	3 233,13	3 453,94	4 183,03	5 135,44	1 291,29	2 146,04
Polska	1 265,94	2 099,17	3 128,46	3 346,81	4 054,40	4 981,20	1 246,49	2 081,34

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych cenowych GUS. Uwagi jak w Tabeli 1.

Tabela B. Wartość minimum socjalnego w 2020 r. w klasach miast (w zł)

Gospodarstwa	Pracownicze						Emeryckie	
	1- osobowe	2- osobowe	3- osobowe	3- osobowe	4- osobowe	5- osobowe	1- osobowe	2- osobowe
Miasta o liczbie mieszkańców	M lub K	M+K	M+K+DM	M+K+DS	M+K+DM +DS.	M+K+DM +2xDS	M lub K	M+K
Do 25 tys.	1 243,13	2 059,71	3 100,75	3 311,58	4 014,74	4 928,87	1 223,75	2 040,42
25 - 50 tys.	1 267,08	2 101,89	3 131,98	3 352,38	4 059,56	4 987,80	1 247,16	2 082,46
50 – 100 tys.	1 250,05	2 070,63	3 086,89	3 309,34	4 006,17	4 925,54	1 224,78	2 041,39
100 - 250 tys.	1 291,00	2 140,09	3 181,02	3 404,05	4 127,77	5 075,14	1 273,13	2 125,60
250 - 500 tys.	1 302,07	2 158,59	3 189,11	3 423,07	4 137,22	5 089,47	1 283,27	2 140,30
Pow. 500 tys.	1 311,87	2 181,75	3 212,60	3 453,90	4 174,42	5 141,87	1 286,04	2 159,05
Polska	1 265,94	2 099,17	3 128,46	3 346,81	4 054,40	4 981,20	1 246,49	2 081,34

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych cenowych GUS. Uwagi jak w Tabeli 1.